

Ruimtevaarder

Ivo Bonthuis

Ruimtevaarder

Nieuw Amsterdam

De auteur ontving voor het schrijven van dit boek
een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

© 2023 Ivo Bonthuis
Alle rechten voorbehouden
Omslagontwerp Dog and Pony
Foto auteur © Keke Keukelaar
NUR 301
ISBN 978 90 468 3126 7
www.nieuwamsterdam.nl

Voor Boris

i.m.
Maarten Blaauw
1974-1999

Wees meervoudig als het universum!

Fernando Pessoa

Laat de doden hun doden begraven en laten wij
gauw gaan lunchen.

André Gide

I

Jij was altijd al streng geweest
ik kreeg vaak straf,
maar het was goede strengheid
een tedere vorm.
En ik leerde van de straf
en jij leerde van het straffen
en de plekken die ik kreeg
hadden mooie kleuren
die we samen bekeken,
opgewonden,
om zo veel tekenen op mijn huid.
Ja, we hielden ervan
van de straf, de plekken, de kleuren en elkaar.
En ik hoor nog vaak
de mooi geschreeuwde woorden
die jij snerpte
als jij sloeg:
Leef! Leef de dingen! Leef!

Een theater in het noorden van een vlak, donker koninkrijk. De kleine zaal. Een technicus plakte stukken tape op de podiumvloer. Willem zat op de eerste rij, zijn dochter naderde van opzij, haar blauwe lippen glommen in het schelle zaallicht; Heerejezus, wat glommen die lippen, en wat waren ze blauw. Marineblauw gestifte, dwaas glimmende lippen. Ze was net de Nederlandse vlag, zijn dochter: roodgeverfd haar, wit gezichtje, en dan die lippen. Ze ging zeggen dat hij hier niet zo vooraan moest zitten, zo levend en zichtbaar, beter achterin, straks, als ze moest spelen, en ze zou herhalen dat hij een enorme penis was dat hij de trein had gemist, juist vandaag, dat hij te laat was gekomen op de eerste dag van haar grote avontuur.

Ze was al zo dichtbij dat hij haar geur rook, een geur die waarschijnlijk niemand rook behalve hij. Zout. De zee op een warme dag, van afstand, wanneer je op een duintop staat. Een geur die hem ooit had afgestoten maar hem nu aantrok, die hem zin gaf een duik te wagen.

Hij kwam te laat omdat hij met pensioen was en zich niet meer wilde haasten. Vroeger zette hij een sprint in wanneer hij een trein dreigde te missen, tegenwoordig liet hij hem rustig vertrekken. Er zouden andere treinen komen. Zelfs op deze voor haar zo belangrijke auditiedag. Die auditie vond ook hij belangrijk, want haar geluk was zijn geluk, maar dat deed niets af aan de importantie van een goed ontbijt, of brunch in dit geval, een late brunch (de nacht was onrustig geweest, zijn

hotelkamer vol spoken uit het verleden). Eerst nam hij thee, een croissant, een kiwi, yoghurt, koffie, bolletjes bruin en wit met roomboter – en daarna riep het vlees. Bacon. Rosbief. Chorizo. Zoals de stukjes spier bleven steken tussen je tanden. Zo openbaarde zich een goede chorizo. Om het af te ronden rookte hij een sigaar, dronk hij een glas melk (goed voor de maag) en een borrel: even voelde hij zich de koning te rijk. In Nederland was al dit heerlijks uit alle windstreken in elk behoorlijk hotel voor iedere betalende gast beschikbaar, en daarvan wenste hij uitgebreid te genieten. Eindelijk kwam de eetlust terug die hem in Lissabon had verlaten.

Aangezien dit wel eens zijn voorlopig laatste aldus in alle rust genoten onbekrompen brunch kon zijn, liet hij zich niet opjagen. De eitjes kwamen laat ter tafel; de vertraging was welbeschouwd zijn schuld niet.

Vela klapte het zitvlak van de stoel naast hem naar beneden, nam uitbundig plaats, haar voeten hoepla in de lucht om ze op de rand van het podium te leggen – maar het wilde niet, haar benen waren te kort. Ze zette haar ellebogen op de leuning en strekte zich in heel haar lengte uit: zo wist ze zich nog net met haar tenen aan de bühne vast te klampen, bleef ze moeizaam hangen tussen fauteuil en toneel, de hoeken van haar blauwe lippen mooi tragikomisch opgetrokken. Een bekwame clown. Met een glazuren stemmetje zei ze: ‘Ik dacht hij komt sowieso een uur te laat dus ik vraag hem wat eerder en toen schoot ik een beetje uit met dat eerder. Maar dat verandert niks aan het feit dat je gewoon op tijd had moeten komen, en het is toch wel interessant om mee te maken, dit allemaal?’

Vanuit haar plankpositie maakte ze een zeeleeuwgelijk gebaar dat heel het theater moest omvatten: de zaal, het podium, de witte billen van de bukkende technicus.

‘Natuurlijk, schat,’ zei hij. ‘Vanaf vandaag hebben jij en ik alle tijd van de wereld.’

Ze begon te hoesten, liet zich zakken in haar stoel. Stak een middelvinger onder zijn neus.

‘Akkoord, excuseer,’ zei hij.

Hij schaamde zich voor zijn onhandige cliché. ‘Alle tijd van de wereld.’ Voordat hij naar Portugal vertrok vergaf ze hem zulke slordigheden, nu werd hij onmiddellijk gestraft. Hij was te lang weg geweest. Dat viel niet te ontkennen. Tijdens zijn verzuim van drie hele jaren spraken ze elkaar enkel telefonisch. Wekelijks, dat wel, dat was ongetwijfeld (volgens zijn Engelse psychiater) een onbewust voortbrengsel van hun vroegere symbiose. Hij bleef op afstand heus aanwezig. Maar dit keer bleek het onvoldoende, was ze het er duidelijk niet mee eens geweest. Hij kreeg dan ook steeds vaker Freule Bokje aan de telefoon. Freule Bokje was een van haar alterniemen: ‘alterniem’ was zijn woord, bij gebrek aan beter, voor haar alternatieve karakters. Het hield het midden tussen alter ego en heteroniem; het ging zowel om meerdere ikken die de oorspronkelijke zeer na waren als om volkomen onafhankelijke personages in spraak en geschrift.

‘Hoe gaat het met je?’ vroeg hij dan.

En Freule Bokje antwoordde (de stem van een brutaal kind dat hoognodig logopedie behoefde): ‘Hebbu nog meer saai frage?’

‘Dag Freule. Ik zou graag mijn dochter spreken.’

‘Ja, da’s jammer, die isser dus effe nie.’

‘Hou eens op, Vela.’

‘Houttu self maar op. Moettu niet gaan frijen ofso, met iemand? Een friendin? Hebbu eigelijk wel eens een friendin?’

‘Eet je genoeg?’

‘Ik fin ete fies fandaag...’ En ze hing op.

Zo ongeveer verliepen die gesprekken. Vroeger sprak hij de Freule enkel in levenden lijve, nooit aan de telefoon, Vela zal begrepen hebben dat hun beltijd kostbaar was. Het afgelopen

jaar kon haar dat klaarblijkelijk niets meer schelen. Ze deed niet langer een poging de afstand te overbruggen.

Willem was tot de conclusie gekomen dat het mogelijk aan hem lag. Zoals een dictator alomtegenwoordig moest zijn om zijn onderdanen niet de kans te geven op elkaar te vertrouwen in plaats van op hun leider, zo moest een vader steeds zorgen dat hij, groot en sterk, zichtbaar was, opdat zijn kinderen aan hun eigen kracht bleven twijfelen. Met kinderen die niet twijfelden liep het slecht af. Daarom was het zo goed dat hij had besloten niet meer van haar zijde te wijken. Nooit meer.

‘Wel lief,’ zei ze, ‘dat je mijn overhemd hebt gestreken.’

In de kleedkamer stond een strijplank, hij wilde zien of hij het nog kon. En zijn vertraging goedmaken natuurlijk. Hij had het strijken niet verleerd; toen ze het overhemd aantrok, voelde hij tot zijn eigen verbazing iets van trots.

‘Ik heb er straks een oranje vlinderdas bij,’ zei ze. ‘Die kan ik alleen niet vinden. Moet ergens in een tas zitten. Wil jij die even zoeken zo?’

‘Is er voetbal vanavond?’ vroeg hij.

‘Waarom?’

Ineens een beeld: haar schminken voor carnaval op school. Wit gezichtje, rode lippen. Een bolhoed. Vlinderstrikje.

‘Zomaar.’

De technicus zat te bidden. Of hij was in slaap gevallen.

‘Ik ken vrijwel niemand op de lijst,’ zei ze, ‘behalve Claudette, die ook bij Cameretten was in Rotterdam en in elk liedje snikkend laat weten vreselijk begaan te zijn met dier en kind, en Michel, een bleek mannetje dat uitblinkt in piemelgrappen.’

Ze kwam overeind en trok een pen en een piepklein notitieboekje uit de linkerzak van haar krappe jeans, die ze droeg, naar hij dacht, om de rondingen te tonen die ze met veel moeite op haar lichaam had veroverd.

De zitting van haar stoel kwam omhoog geklapt. Agressief, de veren te strak aangespannen, zoals alles in dit land. Ze bleef een ogenblik stilstaan. Haar bovenrug zwoegde alsof ze net had gerend. Gecontroleerd, nauwelijks waarneembaar, maar hij was een zeer geofende waarnemer. In deelnemen was hij slecht, waarnemen kon hij als de beste. Daarom was hij ook zo goed in zijn vak geweest. Hij prefereerde de Duitse benaming voor zijn functie boven de Franse: *Botschafter* was het juiste woord, veel meer dan boodschapper was hij nooit geweest, hij keek om zich heen en deed verslag van wat hij zag.

Moeizaam bracht Vela de zitting opnieuw naar beneden. Traag, plotseling slapjes. Ze ging zitten. Ze nam de pen in haar rechterhand en hield het boekje in haar linkerhand; om erin te kunnen schrijven draaide ze haar pols. Een pleister bedekte grotendeels een infuusnaald die in haar vlees stak.

Hij wilde vragen, vroeg niets. Hadden ze haar de dag daarvoor, wilde hij vragen, inderdaad ontslagen uit het ziekenhuis, zoals ze hem had verteld, of was ze voor de zoveelste keer uit ongeduld vertrokken? Hij begreep niet waarom de verpleging die naald in haar pols zou laten zitten.

Gelukkig was hij er nu, om op haar te letten, om haar af te remmen.

‘Ik heb de mail gelezen die je me vannacht hebt gestuurd,’ zei hij. ‘Kon je weer niet slapen?’

De technicus staakte zijn gewijde activiteiten, verliet momenteel het podium.

‘Vond je het een mooi gedicht?’ vroeg ze.

‘Ik begrijp het niet zo goed, geloof ik. Ging het over ons? Dat ik streng was?’

‘Doe niet zo letterlijk. Het is een gedicht.’

‘Ik heb altijd moeite met poëzie. Voor dichters moet je uitkijken, die verzinnen alles bij elkaar. Fabulanten zijn het, te lui om een echt boek te schrijven.’

‘Ik vind het fijn om de dingen te zeggen in een paar zinnen. Liefst in één woord.’

‘Uitstekend. Maar precies die ambitie verraadt de wrede natuur van de dichter. Dictators willen dat ook, de veelkantige werkelijkheid vangen in een paar eenvoudige woorden.’

Iemand knipte het zaallicht uit, zette het podium in een zachtpaarse gloed.

Ze zuchtte. ‘Moet ik nu vragen hoe je dat weet, welke dictators je hebt gekend? Ga je dan die anekdote met Castro en dat zeebanket voor de zestigste keer herhalen? Dat was trouwens nogal een kletskaus, die Castro. Niet bepaald iemand die urenlang zocht naar *le mot juste*. Je moet zulke dingen niet zeggen over dichters. Ik ben niet wreed.’

‘Jij bent gelukkig ook geen echte dichter. Wat je niet kent, herken je niet. Jij ontbeert elk grammetje wreedheid, dus ben je blind voor wreedheid in de ander.’

Zijn zin was nog niet ten einde of hij bedacht dat hij haar vroeger regelmatig wreed had gevonden, maar dat nu wenste te vergeten omdat hij had besloten lief tegen haar te zijn. Het Benjamin Franklin-effect heette dat. Wanneer wij iemand helpen, zijn wij geneigd positief over hem of haar te oordelen, meer nog dan wanneer iemand ons helpt. Zijn Engelse psychiater in Lissabon had hem erover verteld: ‘We hebben de neiging mensen die we goed behandelen aardig te vinden en mensen die we slecht behandelen onaardig.’

‘Moet je niet even slapen, lieve schat?’ vroeg hij aan Vela. ‘Je ziet zo bleek.’

‘Dat is schmink. Trouwens: wil jij straks wat verder achter in de zaal gaan zitten? Ik heb geen behoefte aan critici op rij één.’

Ze legde haar hand, met de pen, op zijn linkerknie – vonkjes in zijn ruggengraat, hij schrok altijd wanneer hij onverwachts werd aangeraakt, zelfs door zijn dochter, of juist door haar, dit

was de eerste spontane aanraking sinds zijn terugkomst –, en ze kneep hard: ‘Ik moet dit winnen, papa. Dit moet ik echt winnen nu. Als ik dit win, dan is het goed.’

‘Als jij echt wilt winnen, dan help ik je winnen,’ zei hij.

Een sissend geluid klonk. Witte rook dreef in het paarse licht van de podiumlampen.

‘Habemus papam,’ zei zij.

Hij lachte.

Een groene spot ging aan, uit, aan.

‘Test, twee, drie,’ spraken de speakers aan weerszijden van het podium. Groen en paars werden weggedraaid, rood daalde over hen neer, de technicus kwam op met een microfoonstandaard.

Vela krabbelde in haar notitieboekje totdat haar arm zwaar werd en haar buik onrustig, misschien door het drukkend rood dat over haar was gekomen, misschien omdat de muffoete geur van podiumrook zich vermengde met de suikervette walm die van Willem kwam; vanillesigaartjes, en iets boterigs, vlezigs. Zo rook hij vroeger niet. Vroeger rook hij naar wijn en Gauloises en geen gekke dingen verder. (Vroeger zei hij dat ze niet zo moest zeuren over stank. Hij rookte nooit binnenshuis en zij vond volgens hem sowieso alles stinken. Hij had gelijk. Ze vond de wereld stinken, kon ze niks aan doen. Het enige wat ze niet vond stinken was haar moeder. Moeders stinken niet, zelfs al roken ze dertig Camels per dag.) Hij was ook wat vadsig geworden, nog lang niet dik maar voller in het gezicht en boven zijn riem begon hij wat op te bollen, alsof hij een gewone tweepersoonsbankpapa was en niet Zijne Excellentie Jonkheer Willem Bosch van Vossestein, buitengewoon en gevolmachtigd Ambassadeur der Nederlanden – tot voor kort dan.

Ze borg haar pen en boekje op. Voor een ander was dat simpel, voor haar een heel gedoe: opstaan, opkomende stoel ontwijken, uithijgen, spullen in haar zakken wurmen, adem zoeken, adem vinden, stoel in positie brengen, spieren in haar bovenrug ontspannen en weer gaan zitten, liefst gracieus. Er waren dagen waarop het beter ging, waarop ze bijna vergat dat er iets mis was met haar, dan had ze de neiging een paar keer op en neer te springen omdat ze zich niet meer kon voorstellen dat ze daarvan buiten adem raakte. Maar elke keer was het toch

zo. Die enthousiaste opkomst zonet, bijvoorbeeld, haar voeten op het podium, leuk doen voor papa, had haar zeker een uur aan kracht gekost.

Vandaag was geen goede dag. Vandaag moest ze steeds voordat ze ergens aan begon de handeling mentaal opdelen in kleine stukjes om te kunnen voorzien waaraan ze de meeste energie zou verliezen, en of ze dat verlies kon beperken.

In stilte sprak ze haar lichaam toe. Ze droeg het op zich behoorlijk te gedragen. Straks ga ik optreden, zei ze, en nooit zal ik scherper en grappiger zijn dan vanavond.

De laatste flarden rook losten op in de leegte. Op het toneel gebeurde even helemaal niets. De technicus had vooraan een standaard met microfoon geplaatst en was afgegaan. Nu stond dat ding daar maar stom te zijn. Dood. Niets doder dan een microfoon zonder stem. En niets zo leeg als een leeg podium, dacht ze – jazeker, kijk eens aan, dat was een mooie bewering voor een interview: ‘Waarom ik theater maak? Niets is zo leeg als een leeg podium.’ Zei de grote cabaretier Vela Bosch...

Het was een mooie bewering, als ze er vervolgens een beetje op wist voort te borduren. Daarom zei ze tot zichzelf (soms sprak ze tot zichzelf en keek ze naar zichzelf, maar soms ook sprak ze tot zichzelf juist om zichzelf te wijzen op iets wat buiten haar lag, en dat laatste deed ze nu, want het was goed om de wereld te lezen en niet haar ingewanden, om wat prettige algemene theorieën te verkondigen waarmee ze vervolgens van harte kon instemmen): ‘Onze verwondering over de afwezigheid van leven is het grootst daar waar we het meeste rumoer verwachten. Theater, lieve mensen, is niets minder dan een doelbewuste verheving van het leven om gezamenlijk in een roes te geraken, een collectieve roes waarin alles mag bestaan, waarin wij en de ander één zijn, waarin de laagste instincten en de hoogste idealen gezusterlijk en gebroederlijk worden herkend, gevierd en weggelachen.’